

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

jaargang 59 145

18 aug. 1984

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

Pieter Datheen bij de opkomst van de Reformatie in Frans- Vlaanderen I

UIT DE SCHRIFT

Waarom gelijkenissen? II

KERKELIJK LEVEN

Evangelisatie, verantwoordelijk werk voor de kerkeraad

OPVOEDING EN ONDERWIJS

Catechese, stiefkind van moeder kerk? (slot)

Afscheiding in Hattem

BOEKBESPREKING

Uitgelezen 7

PERSSCHOUW

Wat geloven ze nu eigenlijk?

*Deze serie van drie
hoofdartikelen houdt
zich bezig met de rol
van Pieter Datheen in
de Reformatie in West-
Vlaanderen. Hoe hij met
de Reformatie in aan-
raking kwam en hoe hij
ondanks verblijf in En-
geland en Duitsland bij
Vlaanderen betrokken
bleef, is onderwerp van
dit eerste artikel.*

Pieter Datheen bij de opkomst van de Reformatie in Frans-Vlaanderen I

'Wie kan de akelige en ellendige aanblik van België volledig beschrijven? Het volk is veraderlijk uitgeleverd door hen, die met hun gezag hen hadden zullen beschermen en gewapend hadden kunnen ingrijpen. Werkelijk, zij zullen hun loon van God ontvangen!' Deze geladen woorden vloeien uit de pen van Pieter Datheen op 17 april 1567. Hij schrijft aan Heinrich Bullinger om de vooraanstaande reformator van Zwitserland in te lichten over de toestand in België.

'Totaal afschuwelijk' karakteriseert hij die verder in zijn brief. Maandenlang was Datheen zelf in Vlaanderen geweest, waar hij zijn naam, zijn werkkraft, invloed en vooral zijn geloofsmoed had ingezet. Datgene echter, wat hij, zelfs met gevaar voor eigen le-

ven, had willen voorkomen, was nu toch ge-
beurd. Over deze Pieter Datheen en wat hij
betekend heeft voor Frans-Vlaanderen gaat
deze bijdrage.

■ 1. Pieter D. een uitgetreden karmeliet.

De hele 16e eeuw is het tijdvak van de opkomst en de uitgroei van de Reformatie, die een beweging was op Europees niveau. In het nederlands-talige deel van Europa zien we de Reformatie opkomen in Vlaanderen. Vandaaruit heeft deze beweging van geestelijke en kerkelijke vernieuwing zich uitgebreid naar het noorden. Aan die uitbreiding heeft Datheen veel bijgedragen. Maar vernauwen we onze blik tot Frans-Vlaanderen, speurend naar de opkomst van de Reformatie in deze streek, dan valt het licht niet direkt op Pieter Datheen.

Onder brede lagen van de bevolking was er iets in beweging, zoals dr. J. Decavele heeft aangetoond en uitvoerig beschreven. De eerste levenstekenen van reformatorisch denken en geloven duidt men meestal aan met 'de sakramentariërs'. Pas in tweeder instantie traden 'de calvinisten' op. Vanuit het franstalige Zuiden werd door calvinistische predikers aan het ontwakend geloofsleven richting gegeven.

In dat aarzelend maar onstuitbaar begin is ook de jonge Pieter Datheen te plaatsen. Geboren rond 1531 op de Mont-Cassel is hij als jongeling van 17 of 18 jaren ingetreden tot de orde der karmelieten te Ieper. Tijdens zijn religieuze scholing moet hij rond 1550 in contact gekomen zijn met de 'nieuwe' leer. Decavele wijst² op de aktiviteit van de schoolmeester Joos Laureins, die in diezelfde tijd met boeken en gesprekken reformatorische ideeën verbreidde te Ieper en daarvoor in 1551 is opgepakt. Hij kan invloed gehad hebben op de jonge karmeliet. Pieter wordt zo

Brief gepubliceerd in de
dissertatie van Th. Ruys
'Petrus Datheenus' (A'dam,
1919); bijl. 4, p. 306.

² Decavele, Johan, 'De Da-
geraad van de Reformatie in
Vlaanderen (1520-1565)'
(Brussel 1975); pp. 391/2.

Petrus Dathenus; een portret uit 1755, dat naar een ouder origineel is vervaardigd.

³ o.a. Jean Ballin in zijn 'Catholique et nom des faux prophètes qui en se temps misérables ont corrompu la Flandre par leur doctrine vénimeuse'; gepubliceerd in De Coussemaker, Ed. 'Troubles Religieux du VIe siècle dans la Flandre Maritime. 1560-1570' (Bruges 1876); tome I, p. 139.

Van Schelven, A. A. s.v. 'Dathenus' in 'Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek' (Leiden 1912); dl. II; kolom 367.

'Registres de l'Eglise Réformée Néerlandaise de

Frankenthal au Palatinat, 1565-1689' publiés par Adolff von den Velden 'Registres des Baptêmes' (Brux. 1911); II 'Registre des Mariages tables' (Brux. 1913). Onder het doopregister van 1568 is genoteerd: geboren en gedoopt Anna Elisabeth Dathenus, dochter van Petrus Dathenus en Binette'.

Ruys, a.w. p. 20.

Ruys, a.w. p. 25-26.
De Gavelle, a.w., p. 336.

KERNREDACTIE:

DR. K. VELING (eindredacteur),
DS. C. J. SMELIK,
DR. W. G. DE VRIES.

BREDE REDACTIE:

PROF. DR. D. DEDDENS,
PROF. DR. J. DOUMA,
PROF. J. KAMPHUIS,
PROF. DR. C. TRIMP,
DS. C. J. SMELIK,
DR. K. VELING,
DR. W. G. DE VRIES

Alle stukken bestemd voor de
Redactie aan:
K. Veling,
Postbus 99, 8050 AB te Hattem.

ADMINISTRATIE:

Uitgeverij
Oosterbaan & Le Cointre B.V.
Postrekening 406040
Postbus 25, 4460 AA Goes
Tel. (01100) 15591

Advertenties 40 cent per mm.
Contracttarief op aanvraag.
Advertenties
(01100) 27555, toestel 10.

Zonder schriftelijke toestemming
van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Abonnement: f 69,— per jaar.
Buitenland: f 121,20 per jaar (zee-
post).
Losse nummers f 1,40 (excl. porto).

geraakt door wat hij hoort en leest, dat hij de beslissing neemt om uit te treden. 'Religieus apostaat' is de afkeurende aanduiding die rooms-katholieke schrijvers daarvoor gebruiken.³ Maar de 20-jarige Pieter geloofde dat de Heer hem tot een andere dienst geroepen had. Hij schrok niet terug voor het strenge kloosterleven, maar deed een geloofskeus voor de reformatorische prediking. De historie vermeldt dat hij zich ook meteen is gaan wijden aan deze taak. In Kortrijk en Poperinge is hij opgetreden als prediker.⁴

Omdat de plakaten van keizer Karel V alle bijbelse prediking verboden moest Datheen binnen een jaar de wijk nemen naar Engeland. in de vluchtelingengemeenschap te Londen werd hij opgevangen. Daar huwt hij in 1552 'Binette', een uitgetreden zuster uit de orde der Clarissen.'

Slechts voor korte tijd en op beperkte schaal heeft de jonge Datheen dus kunnen werken in zijn geboorteland. Maar in die tijd heeft hij toch voor zijn deel de opkomst van de Reformatie gediend.

■ 2. Dienaar des goddelicken Woorts

Datheen's invloed in Vlaanderen zou nog sterker worden. Paradoxaal genoeg juist doordat hij het land verliet, waar hij niet voor 1566 zou terugkeren. Tot die tijd vergat hij haar bewoners niet, en omgekeerd bleef hij in hun gedachten.

Zijn theologische scholing in het geloof van de Reformatie ontving Datheen in Londen bij Johannes a Lasco, Maarten Kleijne (Micron) en Jan Utenhove. Op het gebied van opbouwwerk en kerkelijke organisatie zou hij zich een goede leerling betonen.

In 1554 onder de regering van Mary Tudor was er ook in Engeland geen ruimte meer

voor de Reformatie. De gereformeerden vluchtten in verspreide groepen naar Denemarken en Noord-Duitsland. Eén groep vond een woonplaats in Frankfort. Op initiatief van A Lasco werd de gemeente, die voornamelijk uit Vlamingen bestond, tot een zelfstandige gereformeerde kerk. Als predikant beriep men Petrus Dathenus (zoals hij nu heette naar de gewoonte van die tijd). In 1555 werd hij door Micron bevestigd in zijn ambt.⁶ Met hart en ziel heeft Datheen zich aan zijn dienst gegeven. Zijn gedegen opleiding en grote welsprekendheid zette hij in voor de opbouw van het kerkelijk leven in Frankfort. De stedelijke overheid liet steeds meer merken dat ze eigenlijk alleen aan de lutherse kerk levensruimte wilde geven. In de problemen, die daarbij rijzen, gaat Datheen te rade bij de reformatoren in Zwitserland. Met Beza, Bullinger en Calvijn onderhoudt hij correspondentie.

Ondertussen leed Vlaanderen onder de repressie van de Inquisitie. Wereldlijke en kerkelijke overheden bleven doof voor de smeekbeden om vrijheid van godsdienst. Aan het gereformeerde belijden werd geen ruimte gelaten om vrij uit te groeien. Toch was er ondergronds veel leven. Het verlangen naar het evangelie was groot. In de geheime samenkomsten van de 'kerken-onder-het-kruis' werd gepreekt, geleerd en gediscussieerd. Velen stonden open voor de nieuwe reformatorische leiding, waarbij men ook vroeg naar de gevluchte prediker Datheen. De herinnering aan hem bleef bewaard en vanuit het onderdrukte Vlaanderen hield men contact.

Uit verspreide opmerkingen in Datheen's correspondentie blijkt dat hij op de hoogte was van wat er zich tot in Frans-Vlaanderen afspeelde. De schuilkerken kwamen hem in Duitsland om hulp vragen. Een advies op naam van 'Dathenus' was dus met gezag omringd.'

Langs de bestaande communicatielijnen werd Datheen ook verslag gedaan van een dispuut, dat gehouden was in Oudenaarde tussen de gereformeerde predikant Adriaan van Haemstede en een zekere Jan Daelman. De laatste had in geschrifte als zijn standpunt verdedigd: dat ieder mens in geestelijke vrijheid innerlijk afstand kon nemen van de Roomse godsdienst; uiterlijk kon je gerust aan de kerkelijke ceremoniën blijven deelnemen; zo bleef je gespaard voor overlast.

Hiermee in verlegenheid geraakt zoekt men vanuit Oudenaarde steun bij Datheen. Hij stelt een antwoord op dat gedrukt is uitgegeven onder de titel: 'Een christelijcke verantwoordinghe op die Disputacie, ghehouden

binnen Audenaerde'.⁸ Het boekje van klein formaat en dicht bedrukt is een dokument van Datheen's theologische ontwikkeling. We zijn pas 8 jaren na zijn uittrading, meer dan bezet is hij met zijn werk te Frankfort en toch weet hij al op hoog niveau te schrijven. Het boekje getuigt daarom ook van de denkkraft van de Reformatie anno 1559.

De belijdenis van de kerk is tot op de bodem doordacht, en wordt door Datheen onder woorden gebracht met citaten van Luther, Melanchton, Bullinger en Calvijn. Datheen's beroep op de historie bestrijkt 15 eeuwen kerkgeschiedenis. Al die kennis was binnen de Reformatie toegankelijk gemaakt en werd aangewend voor de apologie. In het ware geloof wisten de gereformeerden zich verbonden met de aloude christelijke kerk.

Datheen gaf aan zijn woorden ook een pastoraal handvat. Vanwege de vervolgingen adviseert hij tot vluchten. Mocht dat niet gaan, dan helpt hij met raadgevingen om het vol te houden 'onder het pausdom'.

Hoe radikaal zijn afwijzing ook is van de Roomse godsdienst, toch wordt hij niet revolutionair. Eerbiedigsprekt Datheen over de overheid. De 'princen' zijn aangesteld door God om 'voedsterheren' te zijn voor de kerk. In de kantlijn verwijst hij daarbij naar Jesaja 49:23. De overheid moet de kerk dus leefruimte garanderen. Van hun kant moeten de onderdanen gehoorzaamheid opbrengen. Althans, voorzover van hen niet geëist wordt wat 'met Gods Woort in contrarie is'.⁹ Ook hier schrijft Datheen volledig in de lijn van de gereformeerde belijdenissen, zoals de Confessio Gallicana van 1559 en de Confessie Belgica, die in 1561 in Frans-Vlaanderen verschijnt.

Toen het voortbestaan van de gereformeerde kerk in Frankfort onmogelijk werd bood Frederik III, keurvorst van de Pfaltz, hen een nieuwe wijkplaats. De 58 gezinnen, met hun predikant Datheen, betrokken een leegstaand kloostercomplex te Frankenthal. Uit het doop- en trouwregister (zie noot 5) kunnen we opmaken dat bij de eerste groep zich nog velen gevoegd hebben, juist ook uit Frans-Vlaanderen (toen ook Westvlaanderen genoemd). Ze kwamen uit Oudenaarde, Hondschoote, Steenwercke, Belle, Nieuwerkerke, Dernoutre, Westvlaanderen, Armentiers, Cortrijck. Onder de latere gereformeerde predikers in dit gebied komen we familienamen uit Frankenthal tegen. De wederzijdse aantrekkingskracht bleef dus bestaan!

In het reformatorisch centrum rond Frederik III te Heidelberg is ook een nieuwe catechismus gekomponeerd. Datheen was de eerste,

die dit kerkelijk leerboekje vertaalde in de 'nederduitsche spraecke'. Langs de vluchtwegen bereikte het al snel Vlaanderen.

Ook de liturgie van de kerk in de Pfaltz heeft Datheen bewerkt voor de vlaamse en hollands kerken. Dat alles stond niet in het teken van een duitse overvleugeling van Vlaamse kerken. Net als zijn voorgangers dacht Datheen in Europese kaders. Tegelijk verstonden ze de betekenis van taal- en cultuurverschillen. Datheen wist dat voor de zuidelijke Nederlanden de band met de Franse Reformatie van groot gewicht was. /maer dewijle dat wij met den evangelische kercken in Vranckrijck/in der leere/ende ceremonien eendrachtich zijn/so hebbe ick van herten begheert/dat wij in den sanck der Psalmen/hen oock mochten ghelyck zijn/.¹⁰ Zo zorgde Datheen ervoor dat in Westvlaanderen fransen nederlandstaligen sámen konden stemmen tot lof van God. Dr. S. J. Lenselink spreekt in zijn beoordeling van Datheen's psalmberijming van rijmelarij, maar ook van reformatorisch elan. 'De ijzeren koppigheid van zijn hard, maar vurig gemoed weerspiegelt zich in het vlaams-gekleurde Nederlands', zo citeert hij Anton van Duinkerken."

⁸ Dathenus Petrus 'Een christelijke verantwoordinghe op die Disputacie, ghehouden binnen Audenaerde, tusschen M.

Adriaen Hamstadt/ende Jan Daelman beschreven met onwaerheyten uytghegheven door Jan Daelman voorseyt' (THANTWERPEN: bij Jasper Troyens woonende op die Karteveste in den Tennen Pot, Anno 1582).
⁹ Dathenus a.w., p. 57 verso en 58 recto.

¹⁰ 'Biblia Dat is, de gantsche heylighe Schrift, grondelic ende trouwelic verduydschet' (Dordrecht bij Jan Lalin, anno 1571); samengebonden met 'De Psalmen Davids: uut den Franchoy-schen dichte in Nederlandtschen overgeziet, door Petrum Dathenum' citaat uit de voorrede.

¹¹ Lenselink, S. J. 'De Nederlandse Psalmberijmingen van de Souterliedekens tot Datheen' (Assen 1959); pp. 561/2.

¹² Diegerick, I. L. A. 'Archives d'Ypres; Documents dus XVIe Siecle' (Bruges, 1874) tome II, p. 75.

Spotprent van Datheen, waarop hij is afgebeeld met duivelse hoortjes en de harp; het begeleidingsinstrument bij de Psalmen.

De psalmberijming, in combinatie met het kerkboek, beleefde in twee jaar tijd 5 drukken in het nederlandse taalgebied. De publicatie viel juist in het 'wonderjaar' 1566, toen de gereformeerde erediensten een grote opbloei kenden. Een gerechtelijke inventaris van verboden boeken, aangetroffen in bezit van Anth. Van Volden te Ieper, opgemaakt de 13e april 1567, noemt naast de psalmen van Marot en Beza en 'schoone sermoenen door Joannem Calvinum' ook 'twintich psalmen duer Petrum Dathenum'.¹²

P. H. van der Laan

Waarom gelijkenissen? (2)

Als de Here Jezus op een duidelijk **markeerbaar** moment in Zijn arbeid begint te spreken in gelijkenissen, stellen de discipelen bovengenoemde vraag. In Christus' antwoord staat centraal een citaat uit Jes. 6.

■Jesaja's ambtsperspectief

Jes. 6 geeft een verslag van de bevestiging in het ambt van Jesaja. Op een vraag van de Here stelt hij zich ter beschikking. De Here zendt hem: 'Ga, zeg tot dit volk, hoort aldoor maar verstaat niet, en ziet aldoor maar merkt niet op'. Het volk zal luisteren, ze zullen wel zien, maar het zal geen wezenlijke invloed op hen hebben.

Ze luisteren wel! Als je in kerkelijk milieu leeft weet je dat dat zo hoort, alleen al fatsoenshalve. Het volk luisterde en keek toe, het stond er bij en keek er naar. Wellicht zeiden ze nog: 'n mooie preek! Daar bleéf het bij. Jesaja's woorden brachten geen verandering in hun leven.

Integendeel. Op den duur konden ze niet meer zien, horen of begrijpen. 'Maak het hart van dit volk vet, maak zijn oren doof en doe zijn ogen dichtkleven', beveelt God aan Jesaja. Dan is de bekering uitgesloten. Gods woord van redding komt niet meer aan. Al Jesaja's preken, vol beloften en bedreigingen, die ons het omvangrijke bijbelboek opleverden leidden uiteindelijk hiertoe. Dat was het perspectief van de jonge Jesaja die zich spontaan ter beschikking stelde om als ambtsdrager onder Israël te gaan werken.

■Gods perspectief

Het volk kende de Here, zijn beloften en bedreigingen. Ze droegen het verbondsteken

in hun lichaam. Ze wisten hoe God onophoudelijk zijn liefde had gegeven aan Israël. Het kerkelijk onderricht en Jesaja's profetie was duidelijk genoeg. Maar ze bleven koud onder de prediking en genoten van alles wat de wereld bood.

Dat zag God al generaties lang aan. Daar ging hij toen een einde aan maken, om met de rest van dat volk een nieuw begin te maken. God werkt naar ondergang en ballingschap, ook door Jesaja's arbeid, om zijn oeroude beloften (Gen. 3 : 15) te vervullen.

■Geen doel maar feit

Met wijzigingen haalt Jezus deze vss. aan in Matth. 13. Hij moet constateren dat het hart van dit volk vet geworden is. Ze zijn ook doof en blind. Tot hen spreekt Hij nu in gelijkenissen, omdat ze doof en blind zijn. Ze hebben de prediking van Johannes de Doper en van Christus zelf afgewezen. Ze wezen de Schriften af. Die wezen naar Jezus als de beloofde Messias. Ze wilden daar niet aan! Want die prediking ging gepaard met een oproep tot bekering. Maar ze hadden het wel goed naar hun zin zo in het leven. Ze hadden hun standpunten bepaald. De prediking werd ervaren als onruststokerij. Natuurlijk luister je beleefd. Maar daar houdt alles mee op. Oproepen tot bekering op wat voor gebied dan ook, is ondankbaar werk. Zo was het volk door Johannes' en Jezus' arbeid al zo 'ver' als ze aan het eind van Jesaja's loopbaan zouden zijn.

■Schifting

Gelijkenissen tot hen. Verhalen uit het leven van iedere dag, met een **diepere** bedoeling. Ze vragen om nadenken. Zou dat volk zich willen inspannen, met hun vette hart, gesloten oor en oog?

Ze keren zich met schouderophalen af! Dit is teveel gevraagd. Zo komt er uit wat er in zit. De **scharen** openbaren zich als nalopers. Wat ze hebben ontnemen ze zichzelf. De **discipelen** vragen om uitleg. Zij openbaren zich als navolgers. Zij hebben, zij ontvangen meer. Schifting!

Dat beoogde Christus met het spreken in gelijkenissen. Wie zich niet bekeren wilde kon het weldra niet meer. God laat hen op hun eigen gekozen weg. Jeruzalem, uw huis wordt aan uzelf overgelaten want u hebt niet gewild.

Zo werkt God aan op de ondergang ten bate van een nieuw begin, uit de rest van het ondergaande volk, om zijn oeroude beloften te vervullen.

Dáárom gelijkenissen.

Waardhuizen

P. L. Voorberg

Evangelisatie, verantwoordelijk werk voor de kerkeraad.

■ De top van een ijsberg

Aan de drukke activiteiten van deze zomerweken kun je merken dat de evangelisatie weer leeft in onze kerken. En gelukkig blijkt het met de jaren geen bevestiging te zijn. 'E & R' heeft nog altijd meer werk dan ze aan kan. Ook buiten deze vereniging zien steeds meer broeders en zusters het werk liggen in hun eigen omgeving. Bovendien is het zomerwerk – al gaat het er soms heet aan toe – nog maar het topje van een ijsberg. Sinds jaar en dag wordt ook buiten de zomermaanden veel werk verzet. 'Opdracht', het landelijk voorlichtingsblad voor het evangelisatiewerk, staat regelmatig vol met nieuws over alle acties. Folderverspreidingen, straatwerk, kinderevangelisatie, werk op de markt en in de koffiobar, studentenevangelisatie, evangelisatie onder etnische minderheden: het is er allemaal in onze kerken.

■ De schaduwzijde

Terwijl de zomeracties laten zien, wat er bij ons in beweging is, daar illustreren ze ook de problemen, die zich daarbij kunnen voordoen. Problemen op het vlak van de verantwoordelijkheden. Want een E & R-team werkt niet alleen binnen de omheining van de camping. Zij nodigt de mensen uit om de kerkdienst te bezoeken, die buiten het terrein belegd wordt. De teamleden geven 's zondags zelf het voorbeeld.

Maar valt het uitnodigen tot de publieke eredienst niet onder de bevoegdheid van de plaatselijke kerkeraad? Voor hun werk binnen het ressort van een plaatselijke kerk zal het evangelisatie-team toch op z'n minst toestemming moeten vragen aan die kerkeraad. En houdt 'toestemming-geven' ook niet iets van 'gezag-hebben-over' en 'leiding-geven-aan'? Maar hoe zal zo'n kerkeraad daar ooit gestalte aan kunnen geven, Als niet ieder z'n plaats hier duidelijk kent en vooral de ander niet in zijn taak erkent, dan ontstaan erop dit vlak snel wrijvingen.

Dezelfde soort vragen doen zich voor bij de organisatie van ander evangelisatiewerk. In een grote stad bijv., die meerdere zusterkerken telt, wil een werkgroep jongerenwerk gaan aanpakken in het stadscentrum. Valt dat nu alleen onder verantwoordelijkheid van de centrum-kerk, of zijn alle andere stadskerken daar ook bij betrokken? Zo ja, in welke vorm moet die betrokkenheid tot uiting worden gebracht?

■ Het model-denken

Evangelisatiewerk, dat op het terrein van meerdere zusterkerken plaatsvindt, wordt op verschillende manieren georganiseerd. In sommige gevallen werkt men volgens het kerkeraadsmodel of commissie-model (zie het nummer van vorige week: model-1 en -2). Kerkeraden zoeken dan zelf contact met elkaar en stichten een samenwerkingsorgaan. Op andere plaatsen wordt de samenwerking volgens het verenigingsmodel (model-4) georganiseerd. Zo'n regionale vereniging vraagt toestemming en onderwerpt zich aan het toezicht van de kerkeraden. Zolang alle betrokken kerkeraden eenstemmig meewerken, is er geen probleem. Maar wat, als er één niet meer wil meedoen? Moet dan dat dorp of stadsdeel bij het werk worden overgeslagen? Juist bij het maken van publi-

De verblijdende groei van het evangelisatiewerk kent ook z'n schaduwzijde. Uiteraard komt die weinig in het daglicht. Soms komt het in een scheeflicht te staan. Dan lijkt het ambt in de kerk een gezagscrisis doormaakt vanwege de eigengereidheid in de gemeente. In werkelijkheid gaat het om het zoeken naar werkvormen, die dienstbaar zijn aan de verbreiding van het Evangelie.

citeit en het leggen van kontakten is zoiets bezwaarlijk en vaak onmogelijk.

In de praktijk van het werk kun je zomaar voor de opgaaf komen te staan om uit de wirwar van bevoegdheden en belangen een goede beleidslijn op te diepen.

Een goed beleid zal de vooruitgang van het evangelisatiewerk voorop stellen en doorzichtig zijn voor zowel de ambtsdragers als de gemeenteleden. En als er fijne initiatieven zijn om aan het werk te gaan, dan moeten die niet belemmerd worden, doordat de nieuwe aktie nog niet direkt is in te passen binnen de bestaande overlegstructuren. Dan is het beter om in de gemeente een werkgroep op te richten met een beweeglijke structuur (model-3 van vorige week), die zich gaandeweg voegt in de beste vorm.

Ook is het nuttig jezelf regelmatig te waarschuwen voor overdrijving van dit soort moeiten. Overgeorganiseerd evangelisatiewerk verstikt zichzelf. Niemand zal daarop uit zijn.

Telkens zal dat het samenbindend element zijn in de discussies: dat iedereen met de beste bedoelingen beziel is.

Maar goede bedoelingen maken nog geen beleid.

■ Er zijn richtlijnen

Langs twee wegen zijn we nu uitgekomen bij dezelfde vraagstelling. In het artikel van vorige week stuitte we op de vraag welk werkmodel voor het plaatselijk evangelisatiewerk de voorkeur heeft. Gaat het over werk op het gebied van meerdere kerken dan sta je voor dezelfde vraag.

Gelukkig hebben de kerken samen al eens nagedacht over het antwoord. Dat is negen jaar geleden gebeurd op de Generale Synode te Kampen (1975). De kerken-in-meeste-vergadering hebben toen enkele waardevolle besluiten genomen. Zo'n G.S.-besluit is in onze kerken geen beslissing van het hoogste bestuurscollege, die wordt doorgeschoven naar onderen. In de afgevaardigden nemen alle kerken aan het overleg deel en besluiten worden gezamenlijk genomen. In die geest heeft Kampen-'75 een aantal richtlijnen voor het evangelisatiewerk uitgedacht. Elke kerkeraad zal zich voor het plaatselijk beleid aan deze gezamenlijke gedragslijn willen houden. (Omdat niet ieder lezer(es) de Acta onmiddellijk bij de hand heeft, laat ik de tekst van deze richtlijnen nog een keer afdrukken) Acta Kampen-'75, art. 335.VI

De Synode besluit, 'dat in plaats van de door de synode van Utrecht 1923 gegeven regels de volgende richtlijnen voor de evangelisatie-arbeid zullen gelden:

1. het behoort tot de aard van Christus' kerk met het evangelie dat haar is toevertrouwd, ook hen te zoeken, die vreemd zijn aan of vervreemd zijn van God en Zijn dienst.

Naar het apostolisch bevel doet de kerk voor alle mensen voorbede bij God haar Heiland; Hij wil immers dat alle mensen behouden worden en tot erkenning der waarheid komen (1 Tim. 2 : 1, 3, 4). De kerk begeert al deze mensen te bereiken met het Woord van God en te roepen tot de gemeenschap met God en Zijn volk (vgl. D.L. II, 5).

2. De ambtsdragers zullen met name door de prediking, de catechisatie en het huisbezoek de leden van de gemeente op deze roeping wijzen en voor het vervullen van deze roeping toerusten.

3. De kerkeraden zullen deze arbeid van de gemeenteleden blijven begeleiden door toezicht en instructie.

4. Publieke evangelisatie-activiteiten zullen niet zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad mogen geschieden.

5. Wanneer kerken zich verbinden tot gemeenschappelijke arbeid in de evangelisatie, zullen zij dat zoveel mogelijk doen met inachtneming van de voor het kerkverband aanvaarde indeling in ressorten.

6. Evangelisatie-activiteiten van regionale of landelijke verenigingen zullen niet mogen plaatsvinden zonder overleg met en toestemming van de kerkeraad ter plaatse, waar deze activiteiten worden ondernomen.'

Aantekeningen over de betekenis van deze richtlijnen.

1. Gods Woord eerste richtlijn

De synode begint heel nadrukkelijk met de roeping van Christus' kerk. In de richtlijnen krijgen de kerken niet een aantal technische gedragsregels voorgeschoteld, maar er worden aanwijzingen gegeven tot de opbouw van goede verhoudingen in Christus' gemeente. Hun gezag ontleen deze aanwijzingen aan Gods Woord.

Nu was al eerder op synodaal niveau over deze zaak gesproken. Zoals blijkt uit de inleidende zin was dat op de synode van Utrecht-'23. Het waren juist die regels, die in discussie waren gekomen en waarover verschillende kerken een verzoek om herziening hadden ingediend. Een halve eeuw vroeger ging het in Utrecht om de ordening van de evangelisatie en de verenigde Gereformeerde Kerken.

Het werk zelf was rond 1920 meer in de belangstelling komen te staan (zoals prof. dr. J. Douma het stelt in zijn boekje 'Evangelistiek'). Hoewel het ook voordien bepaald niet werd vergeten (wat drs. S. Cnossen heeft aangetoond in 'Dienst'-1977, no. 5). De moeite destijds was echter dat vooral buitenkerkelijke groepen en interkerkelijke organisaties de dienst uitmaakten op evangelisatiegebied. De oplevende gereformeerde evangelisatie wilde het eigen karakter bewaken. In de regels van Utrecht-'23 is dat verwoord. De synode sprak toen uit onder 1. 'De Evangelisatie bedoelt degenen, die vervreemd zijn van Gods Woord en van de dienst des Heeren te roepen tot de Heere en dus ook tot de Kerk des Heeren.' In een tweede regel voegde de synode er meteen aan toe 'deze arbeid aan de afgedoolden behoort naar het Woord Gods tot de roeping van de Kerk van Christus'. Wanneer in die tijd van het overheersende kuyperiaanse kerkbegrip Kerk met een hoofdletter geschreven werd, dan dacht men aan de kerk-als-instituut optredend in de ambtsdragers. Konsekvent werd in deze denktrant dan ook regel 4 geformuleerd: 'de opzettelijke Evangelisatie dient uit te gaan van, voor het minst te staan onder leiding van de Kerkeraad. Deze heeft voor de Evangelisatie gebruik te maken van de gaven en krachten, die God tot dit werk in de gemeente heeft geschonken.'

In de vooroorlogse jaren heeft men geprobeerd volgens deze regels te werken. De één wilde ze strakker toepassen dan de andere (vgl. de bijdragen van dr. F. W. Grosheide en ds. T. J. Hagen in het 'Handboek voor Gereformeerde Evangelisatie'). Nadat de regels een vergeten bestaan hadden geleid rezen er in het begin van de 70-er jaren bezwaren tegen. Want in de praktijk deden zich problemen voor, zoals in 't begin van dit artikel beschreven. En zo werden de oude regels herzien door Kampen-'75. Deze synode heeft toen niet alleen formele hulp geboden, door de organisatie-regels wat bij te schaven. Zij liet allereerst in haar besluit doorklinken, dat Gods Woord de richting aanwijst. Vandaar die lange eerste richtlijn. Afgestemd op een veranderde samenleving is de roeping van Christus' kerk tot evangelisatie beleden.

2. Kerk, kerkeraad, kerklid

In de vernieuwde richtlijnen wordt ook weer van de kerk (zonder hoofdletter) gesproken. Maar de tijd van het kuyperianisme is voorbij. De Kerk bestaat weer uit 'ambtsdragers' (richtl. 2), 'kerkeraad' (richtl. 3) en 'leden' van de 'gemeente' (richtl. 3 en 4). Bewust werd daarom in richtl. 1 gesteld, dat de kerk

de roeping heeft. In richtl. 2 en 3 wordt dat uitgewerkt voor de kerkeraad en de gemeentelieden. Aansluitend aan Utrecht wordt eerst de taak van de ambtsdragers omschreven. Maar al direct blijkt dat Kampen-'75 een andere richting wijst dan Utrecht-'23. Het werkterrein van de ambtsdragers is de leden van de gemeente, terwijl 'deze arbeid' (richtl. 1) wordt verricht door de geméenteleden. Bij die arbeid, gedaan door anderen, zal de kerkeraad dan begeleiden.

Evangelisatiewerk is dus niet meer, zoals Utrecht-'23 het stelde, het eigen werk van de kerkeraad. Hun eigen werk hebben de ambtsdragers in de gemeente. Buiten de gemeente hebben ze hun ambtsterrein niet. Het is héél de gemeente, inklusief de ambtsdragers, die naar de buitenstaanders toe een roeping heeft. Daar ligt hun gezamenlijke en individuele verantwoording. Maar de verantwoording van de kerkeraad beperkt zich tot het begeleiden van de arbeid door de gemeente. Dat ook deze beperkte verantwoordelijkheid nog zwaar kan vallen, zullen we volgende week zien.

P. H. Van Der Laan.

736 Vorige week stelde ik dat het belangrijk is aansluiting te zoeken bij de leefwereld van de catechisanten. Daarnaast kwam naar voren dat het accent bij de catechese moet liggen op het affectieve vlak: het vormen van houding, motivatie, gevoelens, ervaringen, waarden- en normbesef. Wil de catecheet nagaan of de catechisanten wat geleerd hebben dan zal hij zich ook vooral daarop moeten richten. Deze week: de consequenties van die stellingname voor het gebruik van de Catechismus, en tot slot een aantal suggesties m.b.t. de toerusting tot de catechese.

Catechese, stiefkind van moeder kerk? III (slot)

✓ Op weg met de catechismus

Hoe moeten we tegen het gebruik van de Heidelberger Catechismus op catechisatie aankijken? Mijns inziens is de Catechismus voor de jonge catechisanten gewoon te moeilijk. Zij kunnen nog niet zo abstract denken, en het taalnivo van de Catechismus gaat hun ver boven de pet. De catechismus als leerstof sluit om zo te zeggen helemaal niet aan bij de beginsituatie, en de pogingen van de catecheet om de kloof te overbruggen zullen dan ook meestal falen.

Maar is het dan niet zinvol de catechismusvragen uit het hoofd te laten leren voor later? Dat is zinvol als zij het inderdaad kunnen onthouden voor later. Maar bedacht moet worden dat de catechisant van tegenwoordig op school al veel moeten leren, en alleen die dingen onthoudt, die hij geregeld gebruikt. Hij moet zo nu en dan de ervaring hebben van 'hé, nu heb ik iets aan dat wat ik uit m'n hoofd geleerd heb'. Het zal echter maar al te vaak zo zijn dat de zaak al weer vergeten voor de catechisant zo oud is dat hij met een catechismus vraag en antwoord een dergelijke ervaring heeft.

Voor de oudere catechisanten ligt het nivo van de Catechismus dichterbij in de buurt van wat ze aankunnen. Bij hen kan de tekst dus wel behandeld worden. Toch lijkt het me ook voor hen weinig zinvol om ze wekelijks een

vraag antwoord te laten memoriseren. Het accent komt dan veel te sterk te liggen op het cognitieve; De catechisanten die makkelijk uit het hoofd leren zijn steeds in het voordeel, en tenslotte zijn er veel zinvolle alternatieven.

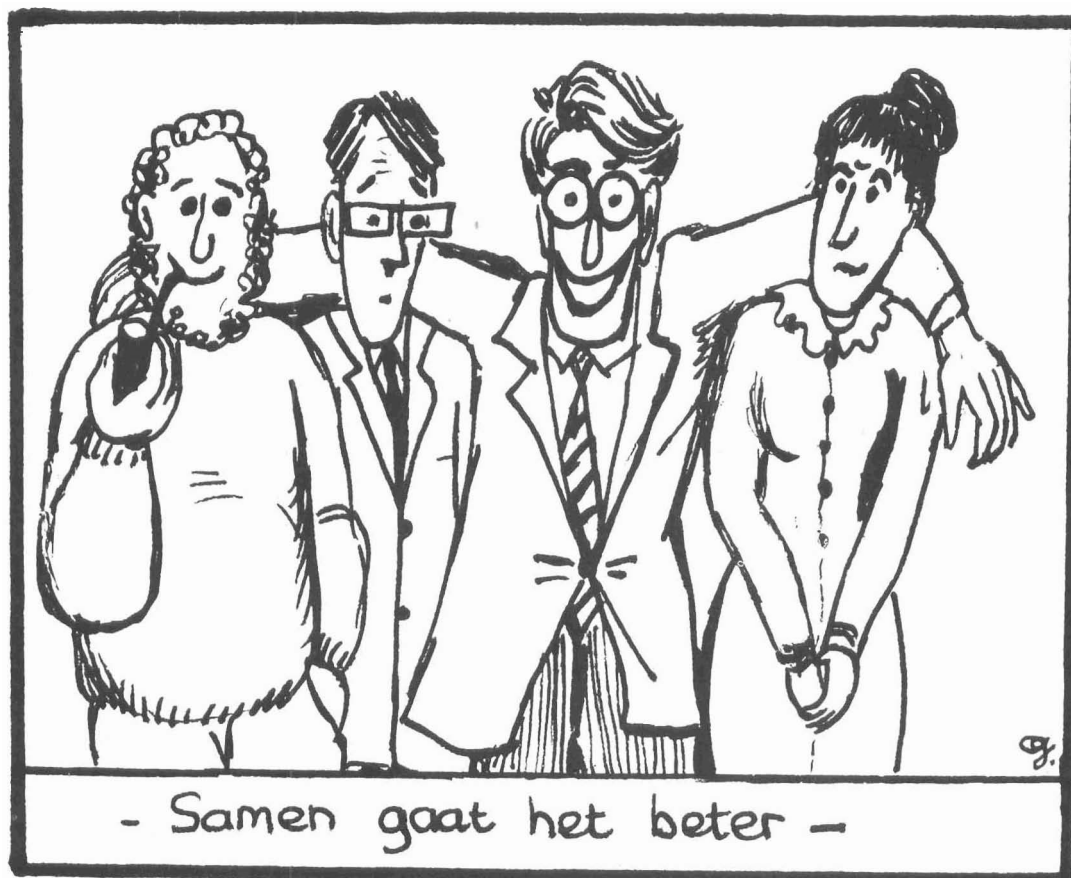
■ Is de catecheet solist?

Krijgt de catechese in onze kerken voldoende aandacht? Zoals de titel van dit artikel laat zien twijfel ik daaraan. En die twijfel wordt vooral veroorzaakt door de huidige stand van zaken met betrekking tot de toerusting van de catecheet. Op het ogenblik is de catecheet meestal solist. Hij bereidt alleen z'n lessen voor, maakt meestal z'n eigen planning en methode (evt. gebruikt hij 'De weg'), en hij doet dit zo jaar in jaar uit. Hij heeft in Kampen wat colleges gehad met het oog op de catechese en heeft sindsdien veel bijgeleerd in de praktijk.

Wat valt er te veranderen of aan te vullen? Allereerst is het belangrijk dat er aan de Theologische Hogeschool in Kampen een sterk accent komt te liggen op de praktische vorming tot catecheet. Misschien is het mogelijk om voor alle studenten een catechese-stage onder de deskundige leiding van een theoloog en een didacticus te realiseren. Ook valt te denken aan nog meer op de praktijk gerichte lessen, bijvoorbeeld met gebruik van video.

Is de theologische student eenmaal predikant dan is hij nog niet direct ervaren catecheet. Misschien is het mogelijk om jonge predikanten de mogelijkheid te bieden om begeleid te worden door een supervisor. Met die persoon kan dan geregeld de gang van zaken tijdens de catechisatieuurtjes en de problemen van de catecheet daarbij worden doorgenomen.

■ Samen gaat het beter

Ook op het gebied van de samenwerking kan er veel voortgang geboekt worden. Ik wil de volgende drie nivo's noemen: plaatselijk, regionaal en landelijk.

Plaatselijk is het van groot belang dat de gemeente betrokken is bij wat er in het catechisielokaal gebeurt. Het is de gemeente die de catechese draagt, en het is de gemeente waar de catechese ook op gericht is. Welke praktische mogelijkheden zijn er? Te denken valt aan een catechesewerkgroep waarin ouders, onderwijskundigen en anderen de predikant helpen bij het maken en invullen van het leerplan en eventueel ook bij de uitvoering daarvan. Daarnaast denk ik dat het goed zou zijn om zo nu en dan een avond met de ouders te organiseren om samen de gang van zaken te bespreken.

Regionaal zouden de verschillende catecheten samenkomsten kunnen organiseren om elkaar verder te helpen. Verschillende zaken kunnen zo aan bod komen: het bespreken van de leerplannen, het doornemen van knelpunten, het evalueren van de gang van zaken; kortom het leren van elkaar.

Landelijk zijn er verschillende mogelijkheden. Allereerst kan er een werkgroep-catechese komen bestaande uit theologen, didactici en vormingswerkers.¹ Deze groep zou een catechesemethode uit kunnen werken:

formulering van doelstellingen, spreiding van de leerstof, een ruim assortiment didactische werkvormen, enz. Daarnaast zou een aan de Theologische Hogeschool verbonden centrum voor catechese zeer goed van pas komen. (Evt. onderdeel van een breder dienstencentrum.) Naast het leveren van een bijdrage aan de opleiding van de studenten zou dit centrum, mogelijk in samenwerking met het GVI, cursussen kunnen organiseren voor catecheten. Verder zou het centrum catechesemethodes, tijdschriften voor jongerenwerk, literatuur, enz. kunnen inventariseren en toegankelijk maken voor de catecheten. Tenslotte zou een catecheserubriek in 'Dienst' dan de resultaten van het centrum door kunnen geven aan ambtsdragers.

■ Werk aan de winkel

De mogelijkheden zijn vele. Wijst de praktijk er niet op dat de catechese wat stiefmoederlijk bedeed wordt? Er kan natuurlijk over getwist worden of deze typering niet te zwaar is, maar duidelijk is wel dat er werk aan de catechesewinkel is. Het tienerkerklid van nu is het mondige kerklid van straks. Daarom moeten de mondige kerkleden van nu zich inzetten voor die tienerkerkleden.

Jasper Klapwijk

¹ Belangstellenden voor een dergelijke werkgroep wordt verzocht contact op te nemen met J. Klapwijk, Oostertlaan 3, 8011 GA Zwolle.

Afscheiding in Hattem

9

738 *De kerkvoogden vonden dat de kerkeraad ds. Brummelkamp veel te zachtzinnig behandelde. Zij schreven een brief op poten naar het provinciaal college van toezicht. Er was een chaotische toestand ontstaan in de kerk van Hattem, stelden ze. Van heinde en verre kwam men om ds. Brummelkamp te horen preken, en dat terwijl 'het grootste en fatsoenlijke gedeelte der Gemeente' juist wegbleef. De mensen gingen dan overal maar zitten. De kerkvoogden riepen het provinciaal college op tot actie tegen ds. Brummelkamp: de gemeente moest worden beschermd tegen de 23-jarige onruststoker.*

En daar kerkvoogden vermenen dat de ouderlingen als opzieners der Gemeente verplicht zijn te waken tegen alle nieuwe en zoo wij menen ongeoorloofde instellingen in de Gemeente, zoo komen wij al ras op het vermoeden, dat dat Eerw. kollegie hare pligt verzuimt, door het niet kenbaar maken van dezelve daar en waar behoort; het is dien ten gevolge dat wij verzoeken dat de kerkeraad van Hattem mag worden gelast, opgave te doen van die grieven en bezwaren in deze opgegeven, om daardoor ware het mogelijk alle gevreesde onheilen uit de Gemeente weg te nemen, en dezelve de vorige rust en eensgezindheid, dewelke altoos alhier geheerscht heeft te doen herkrijgen.

Wij hebben vermeend deze aan Uw Ed. te moeten inzenden ten einde daarvan zoodanig gebruik te maken, als Uw Ed. in Uwe wijsheid zult vermeenen te behoren!

Eerste afscheidingen in Hattem

Nog wat verdere stappen tegen Brummelkamp werden ondernomen, deden zich in Hattem de eerste afscheidingen voor. Toen het gerucht hiervan de kerkeraad bereikte, werd besloten de betreffende leden in de volgende vergadering te ontbieden. Het bleek om drie mensen te gaan. Twee waren in de kerkeraad van 6 augustus present; de derde zond een briefje. Ze overhandigden de volgende akte van Afscheiding:

'Wij ondergeteekenden leden der Gereformeerde kerk in Nederland wonende te Hattem c.a. verbinden ons bij dezen om ons eenig en alleen te houden aan de aloude leerregels, kerkelijke wetten en verordeningen vastgesteld in de Gereformeerde Nationale Synode gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619 en weigeren mitsdien onze kerkelijke onderwerping en gehoorzaamheid

aan het zoogenaamd Hervormd Synodaal kerkbestuur opgericht te 's Gravenhage in de jaren 1816 en 1817 terwijl wij ook alle kerkelijke gemeenschap afsnijden met hen die met ons naam Gereformeerd zijn doch zich voortdurend aan bovengenoemd Synodaal bestuur blijven onderwerpen, welke verbintenis wij met onze handteekening hebben bekrachtigd.'

'De kerkeraad heeft na breedvoerig hierover te hebben gesproken besloten dit stuk op te zenden aan het Classicaal bestuur, om van hetzelfde te mogen vernemen hoe dezelve in dezen moet handelen.'

'Ds Brummelkamp heeft daarop nog gesproken om de overige kerkeraadsleden te overtuigen van datgeen wat betrekkelijk het bestuur plicht is van alle ware gereformeerden en verklaard dat hij het in het weigeren van onderwerping en gehoorzaamheid aan het Synodaal bestuur met deze menschen eens is, als zijnde hetzelfde in geest en strekking antigereformeerd.'

Kerkelijke procedure komt op gang

Na de aanklacht van de kerkvoogden kwam de kerkelijke procedure tegen Brummelkamp snel op gang. Het Provinciaal College van Toezicht schreef op 5 augustus aan het Provinciaal Kerkbestuur, dat zich op 6 augustus tot het Classicaal Bestuur wendde. Dit zond op 8 augustus een brief naar Hattem, die op 11 augustus in de kerkeraad besproken werd. Men vroeg inlichtingen over Brummelkamp en gaf last om 'onverwijld ... te berigten:

1. of het waarheid is dat de Predikant A. Brummelkamp van den Predikstoel aan de Gemeente van Hattem heeft bekend gemaakt dat door hem voortaan geene gezangen meer zouden worden opgegeven om te zingen?

2. Welke redenen hij gezegd heeft hiervoor te hebben?

3. En of hij na die bekendmaking, dan ook geene gezangen meer opgegeven heeft?

Om de vragen te kunnen beantwoorden stuurde ds. Van der Roest namens de kerkeraad een kopie van de classicale brief naar Brummelkamp, die met vakantie bij zijn zwager Van Velzen in Drogeham verbleef. Hij moest met name over het tweede punt informatie geven.

Brummelkamp antwoordde op 14 augustus als volgt:

'Kollega!

Betrekkelijk de vraag van het Klassikaal Bestuur, welke redenen ik gezegd heb te hebben, voor het niet laten zingen der gezangen, dient ten antwoord, dat ik mijne preeken niet schrijf; dus ook niet woordelijk weet te melden, wat ik dienaangaande gezegd heb; de redenen echter, waarom ik de gezangen niet meer laat zingen, zijn hoofdzakelijk deze: dat ik geloof dat de geest en de strekking en het doel der invoering van het gezangboek tegen de Gereformeerde leer strijdt; waarom er dan ook steeds vele Gereformeerden waren en ook in onzen tijd zijn, die zich met de gezangen niet kunnen vereenigen: – hieruit vloeit voort, dat zij velen hunner tot ergernis in plaats van tot stichting zijn; daarenboven weet ik, dat er in de kerkeördening der Gereformeerde kerk in ons vaderland eene bepaling is, welke het invoeren van gezagen verbiedt. En hoewel naderhand dit gezangboek ten gebruike is ingevoerd, zie ik echter in de voorrede, welke er voor geplaatst is, dat het ten gebruike wordt aangeboden. Overigens bestaat er, voor zoo ver mij bekend is, geene wet, welke mij tot het gebruiken er van verplicht; en zoo deze al bestond, zou die strijden tegen de vroeger, door eene algemeene synode, gemaakte bepaling. Toen ik nu voor mij zelve geen vrijheid vond om het gezangboek langer in de kerk te gebruiken, heb ik zulks, gelijk ik meende verplicht te zijn, ook aan de gemeente bekend gemaakt. Na toewensching van Gods besten zegen aan UE, en de overige leden der vergadering, noem ik mij,

Der vergadering en der gemeente's
dw. dienaar om Christus wil,

A. Brummelkamp¹⁴

Deze brief werd volgens kerkeradsbesluit van 15 augustus aan het Classicaal Bestuur doorgezonden, met daarbij een verklaring van de kerkeraad, 'dat deszelfs meerderheid protest heeft laten aantekenen tegen de handelwijze van Ds. Brummelkamp, waarom voor hun voldoende redenen, niet als aanklager van Z.E. heeft willen ageeren'.

Op 15 augustus schreef Brummelkamp een brief over het andere punt van conflict: de doop-kwestie. Die brief werd eveneens door de kerkeraad aan het Classicaal Bestuur doorgezonden.

Nog een derde punt ging in de procedure een

rol spelen. Door onderhandse informatie kwam het Provinciaal Bestuur op de hoogte van het feit, dat Brummelkamp in de kerkeradsvergadering van 6 augustus verklaard had het met de drie leden die zich afscheidden eens te zijn. Prompt gaven de kerkbestuurders op 16 augustus opdracht aan het Classicaal Bestuur om 'onverwijld' hierover nader te rapporteren. Men gehoorzaamde onmiddellijk en schreef weer een brief naar Hattem. De kerkeraad antwoordde op 19 augustus, dat Brummelkamp hoofdzakelijk met de verklaring van de drie afgescheidenen had ingestemd, maar naderhand in een brief van 15 augustus 'zijne bevorens daarbij gevoegde onderteekening heeft terug gehouden'. De genoemde brief is helaas niet bewaard gebleven.

Onrust in de kerk

Terwijl het Classicaal Bestuur de aanklachten tegen Brummelkamp nog bestudeerde en deze nog van zijn vakantie in Friesland genoot, deed zich in Hattem een incident voor, dat grote opschudding teweeg bracht. Tijdens een preekbeurt van ds. Slothouber uit Oosterwolde ontstond er groot rumoer in de kerk. Brummelkamp jr. beschreef de gebeurtenissen als volgt:

'Ds. Brummelkamp was zelf afwezig. Ds. S. van O. nam een beurt voor hem waar; 't was een namiddagbeurt. Een paar mannen stonden voor een ledige bank en wilden zich niet laten verdrijven. Al zeer spoedig was een der kerkvoogden met den vrederechter op de plaats aanwezig. 'Houdt er maar op in' riep een stem, en de ontbloote sabels zwaaiden door de kerk. 'De leeraar verliet den kansel; geheel de kerk was in verwarring; drie mannen werden in verzekerde bewaring gezet en soldaten ongelegd in de oproerige stad!'

Men stelle zich dit tooneel voor, in een klein, rustig landstadje, op een stillen zomerschen Zondagmiddag. Van den predikdienst kwam natuurlijk niets. De toehoorders verschrikt en aangedaan, verlieten meerendeels het kerkgebouw. De burgemeester, spoedig op het mat verschenen, belegt een vergadering van het dagelijksch bestuur, waar besloten werd 'een wacht van de rustende schutterij, onder commando van den sergeant A. Barendsen te doen optrekken, en onverwijld, ter voorkoming van ongeregdheden en stoornissen in den avond of nacht, onder de menigte, vermeerderd door de plaats hebbende kermis bij den heer Kommandant van Zwolle militaire assistentie aan te vragen'. De assistentie kwam. Een detachement van het depot der 7e afdeeling infanterie, sterk

¹⁴ Off. St., II, 82-83.

drie officieren en 110 onderofficieren en manschappen van het Zwolsche garnizoen, rukte het stadje binnen, om de wacht van de schutterij over te nemen. Doch de rust was spoedig hersteld; ze was ook eigenlijk slechts gestoord door de zoogenaamde **rustbewaarders**. Reeds twee dagen later kon het detachement zijn garnizoen weer opzoeken, met achterlating van één officier, één sergeant, twee korporaals en negen-enfwtig **man**.¹⁵

De kerkvoogden namen het gebeurde aanleiding om een hernieuwde klacht over **Brummelkamp** bij het Provinciaal College van Toezicht in te dienen. Op 24 augustus schreven ze:

'Gelijk zulks is voorzien dat er tegenstand geboden zoude worden tegen de Maatregelen van **Policie** in de kerk, is dan ook vervuld, en de opgewondene werktuigen, door dien wij het daarvoor moeten houden dat dezen door. van tijd tot tijd onder het gehoor van **A. Brummelkamp** komende Ultra Orthodoxen opgeblazen en opgezette personen, om zich niet aan het wettig gezag te onderwerpen, zijn gevat en naar Arnhem, onder geleide van een Detachement Infanterie der 7^e afdeeling opgezonden; een en ander is zonder kwetsuur of bloedvergieten afgeloopen, terwijl de Heer Vrederechter zich met de instructie der zaak onledig houdt.

Alhoewel tot dusverre die **geene** welke mensen hebben getrokken, niet uitvindig gemaakt kunnen worden; ook de kerkeraad tot heden een diep stilzwijgen van de gebeurtenissen in hare gehoudene Vergaderingen voorgevallen bewaard hebbende, heeft ten gevolge, welligt van daartoe **bekomene** aanschrijving alle protesten door **dezelfver** leden van tijd tot tijd bij de gehoudene deliberatien gedaan, aan het klassikaal Bestuur van deze ring opgezonden, waaruit het **toomloos** gedrag van megenoemde **Leeraar** zal kunnen blijken, daar van aan ons **geene mededelingen** gedaan **Zijnde**, is het ons niet mogelijk, zulks hier bij te voegen.'

(wordt vervolgd)

Uitgelezen 7

■ Vier noviteiten

Er zitten enkele nieuwigheden in het zevende deel.

1. Voor het eerst worden in één van de artikelen twee schrijvers besproken, namelijk *Boudewijn van Houten* en *Theo Kars*. Beide schrijvers waren indertijd betrokken bij een grote P.T.T.-oplichtingsaffaire, beide schreven een boek over hun criminele avonturen, resp. getiteld '*Onze hoogmoed*' en '*De vervalsers*'. Voor *Bert Samson* was dit de aanleiding deze twee romans van het amoralisme te vergelijken.

2. Ook nieuw is de bespreking van een Friese schrijver. *Pier van Damme* schreef een bijdrage over *Rink van der Velde*, van wie verschillende romans in het Nederlands zijn vertaald. Van *Damme* deed een goede greep door vooral aandacht te schenken aan de roman '*De Fûke*', m.i. **totnutoe** het beste werkstuk van Van der Velde. 'De Fuik' vertelt het verhaal van een Friese palingvisser, een 'echte' verzetsman. In de oorlog zal deze principiële anarchist zich niet aansluiten bij de illegaliteit van de schoolmeesters 'met hun **oranjestrikje** onder hun revers', nee, zijn verzet begon al ver vóór 1940... Enkele bibliografische notities hadden Van *Dammes* artikel sterker gemaakt. Zelfs het verschijningsjaar van *De Fûke*, 1966, wordt niet genoemd. En de entree van het artikel, waarin enkele opmerkingen gemaakt worden over de Friese literatuur, is niet zo trefzeker. Het klinkt natuurlijk wel mooi, zo'n zin als deze: 'Het Fries beschikt al de eeuwen door, van Bernlef tot Rink van der Velde, over een eigen **Friestallige** literatuur, met een eigen literatuurgeschiedenis', maar helaas, van Bernlef uit de achtste eeuw weten we niets dan wat vrome legenden. Gysbert Japicx is in de 17de eeuw een verre voorpost van de Friese literatuur, die pas in de pre-romantiek van de 19de eeuw zal gaan bloeien.

¹⁵ A. Brummelkamp Jr., *Levensbeschrijving*, 57.

3. Vrij nieuw is ook het plaatsen van een tweede artikel over dezelfde schrijver. Werden in deel 1 van *Uitgelezen* enkele dierenverhalen van *Anton Koolhaas* besproken, nu werd een bijdrage opgenomen van *ir. J. W. Veerman*, over drie mensen-romans van deze schrijver. (Overigens verscheen de eerste bundel dierenverhalen niet in 1965, maar al in 1955; zie de eerste zin van het artikel.)

De drie besproken romans zijn: *'Vanwege een tere huid'*, *'De geluiden van de eerste dag'* en *'Tot waar zal ik je brengen'*. Met veel sympathie vertelt Veerman over Mirabelle, de vrouwelijk hoofdpersoon uit het tweede boek: 'iemand, waaromheen iets aanwezig schijnt te zijn van de glans van het licht van de eerste dag'. U merkt het: een lyrisch schrijvende ingenieur.

4. Eveneens nieuw is het opnemen van een artikel over een schrijver die al in de jaren 'Tachtig' van de vorige eeuw debuteerde. *Paul Will* schreef namelijk over de schilderschrijver *Jacobus van Looy*, en nu eens niet alleen over diens veelgelezen 'Jaapje'. Will beschouwt de bundel *'Feesten'* uit 1903 als het hoogtepunt van diens werk. 'Hij ziet het leven in zijn kleine verrukkingen en bemint de schoonheid van dat feestelijke leven.' Het is een enthousiast geschreven artikel, maar ik zie nog geen revival komen van het altijd wat oppervlakkige en kunstmatig aandoende literaire impressionisme. Van Looy zag scherp de vele dwaasheden van het leven, en wist ze met glimlachende humor te beschrijven. Maar God zag hij niet.

■ Vier dichters

1. *Lenze L. Bouwers* beschrijft het werk van de dichter *J. W. Schulte Nordholt*. Daarmee zet hij zijn speurtocht naar de schepers van het Liedboek voor de kerken voort. Het artikel is volgens de schrijver zelf 'slechts een inleiding', maar zo'n introductie kan stimuleren tot verdere studie. Een waardevolle bibliografie is onder Bouwers inleiding opgenomen.

2. *J. F. Geerds* geeft ons op een originele manier inzicht in de thematiek van de dichtende, naoorlogse generatie, de 'Vijftigers', tegen het historische decor van het dadaïsme en het daaruit voortgekomen surrealisme uit de jaren twintig en dertig. En vervolgens laat hij in zijn artikel zien, dat je via een indringende interpretatie van één (sleutel-)gedicht zicht kunt krijgen op een heel oeuvre. Het gedicht 'Lied tegen het licht te bekijken' fungeert zo als de schacht waardoor we afdalen naar allerlei verdiepingen van de keizerlijke

goudmijn die Lucebert voor zijn generatie wilde zijn. Kort en krachtig wijst onze gids erop dat in drieërlei opzicht Luceberts poëzie – hoe bewonderenswaardig deze ook vaak mag zijn – haaks staat op het christelijk geloof.

3. *Cees Budding* is de schepper van anti-romantische poëzie met gortdroge notities, anti-climaxen en geschreven in een wonderlijke mengeling van allerlei taalsoorten. *C. Ouboter* toont in zijn lezenswaardige opstel overtuigend aan, dat de beweeglijke dichter uit Dordrecht in al zijn bundels toch zichzelf gebleven is: de agnosticus, overtuigd van de geringheid van alles wat leeft. En God is dood. Het is waar wat Ouboter heel terloops in zijn artikel opmerkt: ook een agnosticus belijdt.

4. Aan de protestants-christelijke dichteres *Inge Lievaart* is de bijdrage van *H. van der Ent* gewijd. Hij bespreekt haar drie bundels die nog in de boekhandel verkrijgbaar zijn: *'Een werkplaats van leven'*, *'Bodemwater'* en *'Hoor hoe ongehoord'*. Ruimschoots citerend leidt Van der Ent ons binnen in de wereld van haar bezwerende 'belijdenis'-poëzie.

■ Drie Prozaïsten

1. De schrijver *Geert van Beek* rekende in de jaren zestig af met het traditionele katholicisme. *G. J. Oevering* bespreekt enkele van zijn verhalen, en constateert: 'Steeds nadrukkelijker komt een religieus getinte humanistische levensvisie in zijn verhalen naar voren'. Een van de besproken werken is *'De dia's van Andrea'*, een soort korte briefroman met 22 hoofdstukjes van ongeveer 4 bladzijden. Andrea is voor Oevering 'exemplar van de jeugd die in deze wereld het onmogelijke mogelijk kan maken. Ze vertegenwoordigt de belofte die het leven altijd in zich draagt'.

2. *Nelly Verlaan* is de jongste van de elf essayisten. Zij schrijft over de vier Gangreenboeken van *Jef Geeraerts*, vooral over het eerste, de roman *Black Venus* die in 1968 bij z'n verschijning in België veel stof deed opwaaien. Verwonderlijk was dat laatste niet: het boek geeft een onthutsend beeld van de koloniale nadagen in Belgisch-Kongo, en is verder een onbarmhartige afrekening met alle christelijke waarden in het algemeen, en van het missiewerk in het bijzonder. Een schokkend maar brutaal boek. Schokkend, omdat het de macht en de bekoring van alle kwade passies toont, brutaal omdat het ontkent het werk van Gods louterende Geest in een boze wereld. Het is vanwege die brutaliteit dat ik het enthousiasme over de Gan-

Voor de zevende maal 741 heeft het Christelijk Lectoraat Centrum een bundel letterkundige opstellen uitgegeven onder de titel 'Uitgelezen'. Dit Centrum wil met deze serie informatie bieden aan mensen op zoek naar literatuur, met name aan oudere leerlingen van het voortgezet onderwijs. In alle zeven verschenen delen ligt het accent op de naoorlogse literatuur.

green-boeken met Nelly Verlaan niet wil delen.

3. Nu nog de bijdrage van de nestor onder de medewerkers, M. G. J. *Teerink*. Hij bespreekt *'Het verstoorde leven'* (dagboek) en *'Het denkend hart van de barak'* (brieven) van *Etty Hillesum*. Deze 'egodocumenten' tonen ons een eerlijke blik in de ervaringswereld van deze joodse schrijfster. Ze was 27 jaar toen ze in 1941 met haar dagboek begon, in september 1943 wierp ze een briefkaart met haar laatste notities uit de trein, op weg naar Auschwitz. Met groot inlevingsvermogen bespreekt Teerink haar werk. Hij komt er openlijk voor uit dat *'Het verstoorde leven'* het mooiste boek is dat hij ooit las. Mijn bezwaar tegen zijn artikel is, dat het zó sterk geschreven is vanuit de premissen van de ervarings-theologie, dat er te weinig kritische distantie is tegenover het werk, en dat het geen begrip toont voor de kritiek van veel christenen op het boek. Ik kan het niet geloven dat die kritiek iets te maken heeft met Joden-haat, zoals Teerink met een beroep op Abel Herzberg stelt.

■ Conclusie

'Uitgelezen 7' is een stimulerende bundel introducties tot een twaalfstal schrijvers en dichters. De redactie van het Christelijk Lektuur Centrum vraagt om reacties in verband met de te volgen koers. Wel, zolang zij blijft vasthouden aan het romantische maar bleke ideaal van de 'pluriformiteit', blijven er wensen. En dan bedoel ik niet alléén de pluriformiteit van de geestelijke optiek die de redactie blijken het 'Ten Geleide' van deel 2 in 1975 zoveel deugd deed, maar ook die van de opzet van de bijdragen. Als men bijv. de verzorging van de literatuuropgave volledig aan de willekeur van de auteurs overlaat, is het resultaat zo pluriform dat het doet verlangen naar de uniformiteit van het (neutrale) 'Kritisch Literatuur Lexicon'.

Tenslotte: ik wens de serie een lang leven toe. Maar wil zij haar bestaansrecht blijven bewijzen, dan zal de redactie duidelijker moeten verwoorden welke eisen zij stelt aan een christelijk waarde-oordeel. Men mag van een kritikus in zijn 'reacties op boeken' toch vragen het achterste van zijn tong te laten zien? 'Reacties' vragen meer dan het 'signaleren' van de waarden (Ten Geleide, 1975), ook meer dan 'een maximum aan aandacht en inleving, (Ten geleide, 1978).

Gelukkig: veel critici géven ook meer. Want een christen moet niet alleen 'Signaleren', hij moet ook nog – het hoge woord moet er toch maar uit – profeteren.

S. Bakker

PERSSCHOUW

Wat geloven ze nu eigenlijk?

Het is helaas een heel gewoon verschijnsel geworden dat mensen die zich christen noemen, stukken uit de inhoud van het christelijk geloof zonder omhaal ontkennen. Sommigen van hen doen een poging hun standpunt te rechtvaardigen door een verhaal dat de Bijbel anders dan vroeger moet worden uitgelegd. Anderen doen geen moeite in harmonie te blijven met de tekst van de Heilige Schrift en merken op dat de bijbelschrijvers de wijsheid ook niet in pacht hadden.

Merkwaardig daarbij is dat de ontkenning van (veel van) de inhoud van het christelijk geloof heel vaak toch niet leidt tot een afscheid van de christen-naam. Maar wat betekent die naam dan? Wat geloven ze nu eigenlijk?

In *NRC-Handelsblad* vraagt Hans Ree zich dit af naar aanleiding van een gebeurtenis in zijn familie.

Hij schrijft:

Een familielid van me liet een tijdje geleden aan zijn verwanten weten dat hij binnenkort toe zou treden tot de rooms-katholieke kerk. Hij had voor die gelegenheid een feestje georganiseerd en we waren van harte welkom. Er werd heel wat over afgeketst in de familie. Wie had dat van hem kunnen denken, hij was nu juist altijd zo'n spotvogel geweest.

Ree bekijkt de manoeuvre van zijn familielid op een afstandje. Hij heeft nooit iets van de christelijke leer geloofd of zelfs maar begrepen. Wat hij zich wel enigszins kan voorstellen is dat iemand zich plezierig voelt in een kerkelijke gemeenschap. Maar wat zou dat familielid nu eigenlijk geloven 'nu hij gelovig geworden was'?

Het is iets wat je heel moeilijk vragen kan, niet omdat het ontactisch zou zijn, maar omdat een modern christen daar eigenlijk geen antwoord meer op kan geven. Hij zou niet meer

kunnen zeggen wat hij nu precies geloofde, niet eens of er wel enig geloofsartikel bestaat waar hij achter staat, alleen dat er bepaalde noties zijn, zoals schuld, verlossing en genade, die een grote rol in zijn leven spelen.

Ree vertelt vervolgens over de filosoof Wittgenstein, die heeft beweerd dat het in religie helemaal niet gaat om leerstellingen die waar of onwaar kunnen zijn in de normale betekenis. Iemand die in de schepping zegt te geloven of die zegt dat hij een leven na de dood verwacht, wordt volgens Wittgenstein helemaal verkeerd begrepen als wordt aangenomen dat hij daarmee feitelijke mededelingen doet. Religie is een 'leefvorm' die totaal verschilt van de situatie waarin mensen met elkaar praten b.v. over de maker van een bepaald kunstwerk of over iemand die nog een poosje langer zal blijven logeren.

Ree vraagt zich af of hij op deze manier 'moderne christenen' moet proberen te begrijpen? Maar Wittgensteins opvatting lijkt toch wel typisch die van een buitenstaander; 'een echte katholiek zal er toch niet zo over denken?'

In het nummer van 14 juni van de New York Review lees ik een artikel over het nieuwste boek van de roomskatholieke theoloog Hans Küng, getiteld 'Eternal Life?' met een vraagteken dat in oude tijden waarschijnlijk voldoende was geweest om een warm vuurtje te doen opstoken. De schrijver van het artikel, Thomas Sheenan, vertelt dat in de afgelopen jaren op talloze katholieke seminaries zo ongeveer de gehele traditionele theologie is ontmanteld. Dacht Jezus dat hij de zoon van God was? Nee, er is geen enkele betrouwbare bron die

daarop wijst. Is hij waarschijnlijk opgestaan? Daar is weinig over te zeggen, behalve dat het mooi zou zijn. Kung schijnt tot de conclusie te komen dat er ook voor de gelovige geen enkel doorslaggevend argument is dat hem op een eeuwig leven zou kunnen doen rekenen, het enige wat hij kan doen is erop hopen en dat zal zijn aardse leven verlichten en waardevoller maken. Kung is iemand die in het verleden wel wat moeilijkheden met het kerkelijk gezag heeft gehad, maar hij is niet geëxcommuniceerd, hij geeft nog steeds onderwijs en zijn invloed schijnt groot te zijn.

Ik ken ook wel zulke katholieken. Ik praat ermee en kom tot de conclusie dat er nauwelijks een concreet geloofsartikel is waarover we van mening verschillen en dan krijg ik te horen: Jazeker, toch wel, ik geloof in God de Vader de Zoon en de Heilige Geest en dat Jezus Christus mijn verlosser is.

De conclusie zou kunnen zijn dat er inderdaad door veel mensen die hechten aan de naam 'christen', een schimmenspel wordt opgevoerd. Ree schrijft:

Vroeger dacht ik dat ze maar wat onzin zeiden. Nu niet meer, maar toch blijven ze als leden van een vreemde stam, die ik dank zij een goed woordenboek uitstekend kan verstaan, maar toch nooit helemaal begrijpen.

Dit laatste is natuurlijk aardig voor Ree's familielid. Waarom zou iemand zo onvriendelijk zijn als het jongetje dat – volgens het sprookje – een mooie vertoning bedierf door op te merken dat de keizer in z'n ondergoed liep.

K. Veling.

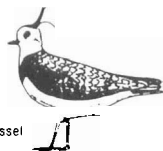
743

Reëel

Zo mag u het verzekeringsadvies van een NVA-lid wel noemen.

assurantiebedrijf

a. de kievit

Johan de Wittstraat 2
2902 HG Capelle a/d IJssel
Postbus 50 - 2900 AB Capelle a/d IJssel
Telefoon (010) 50 58 22

De NVA is de Nederlandse Vereniging van Makelaars in Assurantiën en Assurantie-adviseurs, waarvan uitsluitend assurantie-kantoren lid zijn, die zijn toegelaten op hun vakmanschap, hun kwaliteit van advies en begeleiding.

De NVA is uw verzekering voor het beste advies.